

דתישכונע

בס"ד

פרשת שלח, תשע"ו, מספר 1175

"וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם"

נתן אביעזר

ישנן שלוש קבוצות של מצוות עשה:

א. מספר קטן של מצוות עשה תמידיות, החלות כל הזמן, כגון מצוות אהבת ה'.
 ב. מצוות עשה תלויות בזמן, דהיינו, חלות רק בתאריך מסוים או בזמן מסוים במשך היום, ואלו רובן של מצוות עשה. מצוות אלו נקראות "מצוות עשה שהזמן גרמן"; כגון: תקיעת שופר, הנחת תפילין ונטילת ארבעה מינים.
 ג. מצוות עשה החלות רק בתנאים מסוימים, ותנאים אלה נקבעים על-ידי האדם. כלומר, האדם הוא הקובע אם ומתי הוא חייב לקיים את המצוות בקבוצה זו. בקבוצה זו, ברכת המזון, מזוזה, מעקה, וציצית. נדון לדוגמה במצווה של ברכת המזון. אם אדם מחליט לאכול כל חייו רק סעודות קטנות שאינן מגיעות לשיעור שרגילים לקבוע עליו סעודה, הוא אינו חייב מן התורה לברך ברכת המזון (שולחן ערוך, אורח חיים קסח). יתרה מזו, אפילו אם אכל האדם סעודת מלכים, אבל לא אכל בה כזית פת תוך זמן "בכדי אכילת פרס", הוא אינו חייב בסיימה לברך ברכת המזון. כמובן, בחגים ובשבתות אדם חייב לאכול סעודת מצווה הכוללת פת, ובפסח ובסוכות אדם חייב לאכול מצה או ארוחה בסוכה. אולם, חיוב זה אינו קשור למצווה של ברכת המזון, אלא לכבוד שבת וחג.

קבוצת מצוות זו תלויה, אם כן, בהחלטת האדם אם ומתי להכניס את עצמו לחיוב במצוות אלה.

כעת נדון במצוות ציצית. בדומה למצווה של ברכת המזון, החיוב לקיים את מצוות ציצית אינו חל על אדם כל עוד הוא אינו לובש בגד בעל ארבע כנפות. כלומר, במשך כל החיים רשאי אדם ללבוש בגדים שאין חיוב להטיל בהם ציצית, ואם הוא בוחר ללבוש רק בגדים כאלו, הוא אינו עובר על אף איסור.

הפסוק הראשון של "קריאת שמע" הוא ללא ספק הפסוק המוכר ביותר בסידור. בתקופת שמד, הרבה יהודים תמימים וטהורים הלכו אל מותם כשמילות "שמע ישראל" על שפתותיהם. תפילת "קריאת שמע" כוללת שלוש פרשיות: הראשונה, "שמע ישראל", מופיעה בפרשת "ואתחנן" (דב' ו:ה-ט), השנייה "וְהָיָה אִם שָׁמַע", מופיעה בפרשת "עקב" (דב' יא:ג-כא), והשלישית, פרשת "ציצית", מופיעה בפרשתנו (במ' טו:לז-מא).

קל להבין מדוע כה רבה חשיבותה של תפילה זו. בפרשה הראשונה כתוב על אהבת ה' ("וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ"), על קיום המצוות ("וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ"), ועל לימוד תורה ("וְשִׁנַּנְתָּם לְבָבְךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם"). כולם רעיונות מרכזיים ביותר בחיי היהודי. הפרשה השנייה חוזרת על אותם נושאים אבל מוסיפה רעיון חדש וחשוב: המושג של שכר ועונש.

השאלה שנדון בה להלן מתייחסת לפרשה השלישית, פרשת "ציצית". אם שתי הפרשיות הראשונות עוסקות בקיום מצוות, והדוגמאות כוללות לימוד תורה, מצוות תפילין ומצוות מזוזה, מדוע הוסיפו חז"ל פרשיה שלישית ובה עוד מצווה? ואם רצו להוסיף מצווה, למה נבחרה דווקא מצוות ציצית ולא מצוות אחרות, כגון ארבעה מינים או תקיעת שופר או אכילת מצה בליל הסדר? מה מיוחד כל-כך במצוות ציצית, שחז"ל ראו לנכון לדרוש מאתנו להזכירה פעמיים בכל יום?

שאלה זו שואלת הגמרא בברכות יב ע"ב ואומרת כמה טעמים, ואני מבקש להוסיף עוד טעם.

* נתן אביעזר הוא פרופסור (אמריטוס) במחלקה לפיזיקה באוניברסיטה, ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדעי".

מזוזה כי "טוב ונכון להיות כל אדם זהיר לגור בבית שפתחיו חייבים במזוזה, ובכך לקיים מצוות מזוזה כל היום". אם כן, מה ההבדל בין מצוות מזוזה או חיוב בברכת המזון מצד אחד לבין מצוות ציצית מצד שני? ומדוע ההבדל הזה חשוב עד כדי לכלול את פרשת ציצית בתפילת "קריאת שמע", שכולנו חייבים לומר פעמיים בכל יום?

הטור (או"ח כד) והשיטה מקובצת (במסכת ערכין ב ע"ב) נותנים טעם לכך, וברצוני להוסיף טעם נוסף. אפשר להסביר את הייחודיות במצוות ציצית באופן הבא: כמעט כל אחד גר בבית שפתחיו חייבים במזוזה, וכמעט כל אחד אוכל ארוחות הכוללות כזית פת. לכן לא היה צורך לומר על עניינים אלה "טוב ונכון", כי ממילא האדם מקיים מצוות אלו. אבל לא כך המצב במצוות ציצית. כמו שהעירו התוספות, בימינו (ואפילו בזמן התוספות) כבר לא היה נהוג ללבוש בגד בעל ארבע כנפות. ולכן, ראו לנכון גם התוספות וגם השולחן ערוך להזכיר לאדם, ש"טוב ונכון" להכניס את עצמו למצב שבו יזכה לקיים מצוות עשה זו.

מהדיון אפשר להסיק את חשיבות קריאת פרשת ציצית. אנו למדים שראוי לאדם שלא להסתפק בקיום מינימלי של המצוות, אלא עליו לחפש הזדמנויות לקיים מצוות, אפילו כאשר התנאים אינם דורשים זאת. "טוב ונכון" שאדם יגרום לכך בכוונה תחילה. שכן, בקיום כל מצווה ומצווה האדם מחזק את הקשר בינו לבין בוראו. המצוות הן האמצעי הנותן לאדם הזדמנות להתקרב לקב"ה, ו"טוב ונכון" שהוא יחפש דרכים לניצול ההזדמנות הייחודית הזו.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת המייל של הדף:

dafshv@mail.biu.ac.il

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

קיים דיון בגמרא על אדם שלא קיים את מצוות ציצית מעולם (מנחות מא ע"א):

מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא, אמר ליה: "קטינא, קטינא, סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, ציצית של תכלת מה תהא עליך?" אמר ליה: "ענשיתו אעשה?" אמר ליה: "בזמן דאיכא ריתחא ענשין."

תרגום חופשי והסבר: מלאך פגש את רב קטינא כאשר היה לבוש בבגדי קיץ שאין עבורם חיוב ציצית, ואמר לו: "קטינא, קטינא, גם בגדי הקיץ שלך וגם בגדי החורף שלך אין עבורם חיוב ציצית. אם כן, מתי תקיים מצוות ציצית?"

השיב רב קטינא למלאך: "האם אדם נענש על אי-קיום מצוות ציצית כאשר הבגדים שהוא לובש אינם חייבים בציצית?" ענה המלאך לקטינא: בזמן שיש עליך ביקורת על דברים אחרים, גם אי-קיום מצוות ציצית יילקח בחשבון.

מסקנת הגמרא היא שרב קטינא לא עבר על איסור, למרות שמעולם לא לבש בגד בעל ארבע כנפות שעליו ציצית, ובכל זאת, המלאך לא ראה בעין יפה התנהגות זו של רב קטינא.

יש הערה חשובה של התוספות על סיפור זה של רב קטינא והמלאך (שבת לב ע"ב). על פי התוספות, התלונה של המלאך כנגד רב קטינא הייתה "דווקא בימיהם שהיו במלבושיהם ארבע כנפות ... אבל השתא שאין העולם רגילים במלבושים כאלו, אין צורך לקנותם". דהיינו, אדם בימינו אינו נדרש לרכוש לעצמו בגד מיוחד בעל ארבע כנפות, מה שנקרא "טלית קטן", על-מנת לקיים את מצוות ציצית. לפי התוספות מסתבר גם, שהערת האזהרה של המלאך לרב קטינא, שבזמן כעס עלול הקב"ה להביא בחשבון גם את אי-לבישת הציצית, אינה במקומה במצב של היום.

אולם לאחר הסבר זה, מופיעות בתוספות המילים הבאות: "אך טוב לקנות טלית (קטן) ולברך עליו כל יום". השולחן ערוך מצא לנכון לכלול את המילים הללו בהלכות ציצית (אורח חיים, סימן כד), וזה לשונו: "אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות, אינו חייב בציצית, וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום."

מה המניע לדרישה זו של התוספות והשולחן ערוך? אין אנו מוציאים אמירה כזו בקשר לאף אחת ממצוות העשה האחרות בקבוצה זו. לדוגמה, לא כתוב בהלכות